

ONLINE RÍTUSOK A KARANTÉN ALATT

Domonkosi Ágnes – H. Tomesz Tímea

domonkosi.agnes@uni-eszterhazy.hu – tomesz.timea@uni-eszterhazy.hu

DOI: 10.20520/JEL-KEP.2021.1.95

Absztrakt

A koronavírus-járványhoz kötődően 2020 márciusától bevezetett intézkedések nyomán számos közösségi tevékenység az online térbe kényszerült, és ezáltal egyes kommunikációs rutínok, gyakorlatok is átértékelődtek. A tanulmány célja annak elemzése, hogy az MLSZ online küldöttgyűlésén hogyan valósul meg a társas viszonyok nyelvi alakítása. Az elemzés a teljes rögzített anyag feldolgozása révén esettanulmányként mutatja be azt, hogy milyen sajátosságok jellemzőek az online videókonferencia keretében megtartott formális és nyilvános esemény nyelvi szerveződésére, illetve hogy az újszerű kommunikációs helyzet hogyan járul hozzá a nyelvi és nem nyelvi rítusok működéséhez. Az elemzés a kommunikáció rituális felfogására épül, és a társas viszonyok szerveződését tekintve elsődlegesen az attitűddeixis műveleteit, a megszólításokat, üdvözléseket, személyemléteket veszi figyelembe.

Kulcsszavak

online nyilvánosság, kommunikációs rítusok, attitűddeixis, társas viszonyok

ONLINE RITUALS DURING THE QUARANTINE

Ágnes Domonkosi – Tímea H. Tomesz

Abstract

Owing to measures taken in response to the Coronavirus Pandemic, a number of communal activities were forced to go online from March 2020, which in turn brought about changes in communicative routines and practices. The goal of this paper is to analyse how social relations were linguistically construed at an online general meeting of the Hungarian Football Federation. Based on prior processing of the entire recorded material, the analysis sets out to explore which features characterise the linguistic organisation of a formal and public event implemented by video conferencing, and how the new communicative situation invites a re-assessment of linguistic and non-linguistic rituals. The analysis adopts the ritual theory of communication, and with regard to the construal of social relations, it primarily focuses on operations of attitude deixis inherent in forms of address, terms of reference and greetings.

Keywords

online publicity, communicative rituals, attitude deixis, social relations

ONLINE RÍTUSOK A KARANTÉN ALATT

A társas viszonyok nyelvi alakítása az MLSZ online közgyűlésén¹

Domonkosi Ágnes – H. Tómesz Tímea

Bevezetés

A koronavírus-járványhoz kötődően 2020 márciusától bevezetett intézkedések, a nagyobb rendezvények, társas események korlátozása gyorsan és nagymértékben alakította át a közösségi tevékenységek minden tartományát. Az oktatás, az üzleti szféra, a közélet számos feladatköre az online térbe kényszerült, és ezáltal egyes kommunikációs rutinok, gyakorlatok is a megváltozott helyzethez igazodtak. Az esettanulmány célja annak elemzése, hogy az MLSZ online videókonferencia keretében megrendezett küldöttgyűlésén a társas viszonyok alakításában milyen nyelvi eszközök vesznek részt, és hogyan mutatkozik meg használatukban az a sajátos, a kommunikációs helyzetek sokaságát ötvöző szituáció, amelyben az esemény megvalósul. Az elemzés a küldöttközgyűlés teljes rögzített anyagának feldolgozása révén mutatja be, hogy milyen sajátosságok jellemzőek egy online formában megvalósuló formális és nyilvános esemény nyelvi szerveződésére, illetve hogy az újszerű kommunikációs helyzet hogyan járul hozzá a nyelvi és nem nyelvi rítusok alakulásához. Az elemzés a kommunikáció rituális felfogására épül, és a társas viszonyok szerveződését tekintve nyelvi műveletekből indul ki, az attitűddeixis, azaz a megszólítások, személyemlések, üdvözlések, bemutatkozások változatait és kombinációit veszi figyelembe.

Az elemzés célja, hogy rámutasson egy hivatalos, formális és nyilvános rendezvény kommunikációs sajátosságainak az online helyzetből adódó jellemzőire, a közösségi eseményeknek az online és hibrid kommunikáció miatt – a járványügyi helyzettől függetlenül is – elkerülhetetlenül átalakuló természetére. Emellett a tanulmány arra is igyekszik rávilágítani, hogy a hivatalos és nyilvános események rituáléiból mi és hogyan emelődhet át az online tér nyilvánosságába (Domonkosi – H. Tómesz 2020a, 2020b). A tanulmány a pandémia miatti kapcsolattartási kényszerek, az adott helyzetben alkalmazott, megfelelőnek mutakozó megoldások, illetve kiforratlan kommunikációs eljárások, az online tapasztalatlanságot jelző kommunikációs és nyelvi viselkedésmódok összetett jellegére az attitűddeixis műveleteinek értelmezése révén világít rá.

¹ A kutatást a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj, a #52010875 számú Visegrad Scholarship, továbbá a NKFIH K 129040 számú pályázata támogatta.

A tanulmány indulásként röviden bemutatja az elemzés során használt fogalmakat, elméleti hátteret, majd kifejti a vizsgált nyelvi anyag sajátosságait és feldolgozásának módját. Az eredményeket az online konferencia közléshelyzetében való járatlanság, a nyilvános online térben érvényesülő személyesség, a közgyűlés hivatalos aktusainak rítusai, az online térhez kapcsolódó technikai jellegű aktusok, illetve a járványhelyzetre utaló üdvözlőformulák, jókívánások csomópontjai köré rendezve ismerteti. Végül az összegzésben áttekinti a nyilvános, online konferencia társas viszonyait szervező műveleteknek az attitűddeixis működésében megmutató legfőbb sajátosságait.

Elméleti háttér

Az online küldöttgyűlés anyagának elemzése során építünk az online kommunikáció sajátosságait vizsgáló kutatások eredményeire, speciális beszédeseményként értelmezve a küldöttgyűlés egészét, emellett támaszkodunk a kommunikáció és a nyelvhasználat rituális felfogására. A nyelvi jelenségek tekintetében pedig – a megformáltság egészét figyelembe véve – elsődlegesen az attitűddeixis műveleteinek működéséből indulunk ki.

Online kapcsolattartás és online nyilvánosság – a nyilvános videókonferencia összetett társas és kommunikációs helyzete

Az online kapcsolattartás általánossá válásával új kommunikációs szinterek, megszólalási formák jöttek és jönnek folyamatosan létre, amelyek átértékelik a nyelvi és kommunikációs szokásrendet is. Ezekben a helyzetekben újszerű beszédesemények formálódnak azáltal, hogy a közvetlen kommunikáció lehetőségeitől eltérő módon valósulnak meg a beszélő, a címzett, a hallgatóság, a csatorna, a téma és az elrendezés közötti kapcsolatok (Hymes 1974).

Az online megnyilatkozások egy része összetett helyzetet teremt az intim, a személyes, a társadalmi és a közéleti szinterek határainak elmosódása (Bös – Kleinke 2017), a nyilvános és a magánjellegű viselkedésformák keveredése pedig a nyelvi viselkedést tekintve is kevert minőségeket eredményez (Sebestyén – Gayer 2016: 145–146). A nyelvi tevékenységet tekintve a közlések széles körű elérhetősége, nyilvános, online közvetített jellege révén a személyesnek szánt kommunikáció is társadalmi szerepűvé válhat; másrészt ebben a közegben a megnyilatkozók kevésbé érzékelik a nyilvános közlésnek a nyelvi kidolgozottságra ható kényszerítő erejét, ennek következtében a nyilvánosnak, közéletinek szánt megnyilatkozások is eltolódhatnak a személyesebb stílus felé (Domonkosi 2018a).

A számítógép közvetítette kommunikációs lehetőségek közül a technikai feltételek megléte ellenére sokáig az írásos formák maradtak meghatározóak (Pólya 2011), a karanténhelyzet azonban az online szóbeli kapcsolattartás használatának nagymértékű kiszélesedését idézte elő. Ráadásul a többszereplős videóbeszélgetések gyakorlata a társas viszonyok számos típusában került hirtelen használatba: a családi beszélgetések, születésnap partik, üzleti megbeszélések, oktatási órák, tudományos konferenciák ugyanabban a virtuális térben valósulnak meg, és a technikai, eszközzel kapcsolatos járatlanság is hozzájárul ahhoz, hogy a különböző kommunikációs helyzetek megvalósulása sokszor hasonló jellemzőket mutat.

A közgyűlés mint a tárgyalás egyik megvalósulási módja hagyományos formájában tudatosan tervezett és előkészített, rituálisan szerveződő, meghatározott szakaszokra bontható kommunikációs folyamat, formalizált cselekvések sorozata, amelyben a meghatározott szerepek szerinti résztvevők meghatározott szabályok szerint cselekednek. Mivel közvetlen kommunikációs forma, érvényesül benne a térbeli és időbeli proximitás. A videókonferencia hálózatos kommunikációs helyzetében azonban összemosódnak a közvetlen, a közvetett és a mediatisztált kommunikáció közötti korábban jól elhatárolható jellemzők, s megváltoznak az

egyes kommunikációs helyzeteket meghatározó térbeli és időbeli feltételrendszerek. Olyan hibrid, konvergens kommunikációs helyzet jön létre tehát, amelyben összeadódnak a különböző kommunikációs szintek, formák, szerepek (Andok 2016, Szűts 2018). Bizonyos jellemzőiben a hagyományos meetingekkel egyezik: tervezett, előre meghatározott szabályok szerint, rituálisan szerveződik (Borgulya 2007: 172–179), ugyanakkor számos különbséget is mutat az interaktivitás módjában, az információáramlás lehetséges irányainak összetettségében, valamint a kommunikációs helyzetek hibriditásában. Azáltal, hogy a hálózati térben közvetítik is, nyilvános, egy időben sokak számára elérhető, véleményezhető. A befogadók egy része jól körülhatárolható, azonosítható, míg más részük meghatározhatatlan. A térbeli, időbeli, társas határok elmosódása megnehezíti a társas kontextus azonosítását és kezelését a résztvevők számára (Andok 2016: 107).

Ebben az összetett kommunikációs helyzetben a személyes közlések is on-stage, azaz mások által hozzáférhető viselkedésekbe épülnek (Goffmann 2000). Az összetett kommunikációs helyzet a résztvevők szerepeit is meghatározza, alakítja egymáshoz való viszonyukat. A közgyűlés formális, a protokoll által megkívánt szigorúbb viselkedési szabályok szerint szerveződő keretét metszi az egymást különböző mértékben ismerő résztvevők informális, többnyire közvetlen ismeretségen alapuló, a hétköznapi baráti viszonyokat szervező normáinak viselkedési szokásrendje (Balázs 2010).

A kommunikáció mint rítus

A rítusok a társas viselkedés sajátos formái, a kommunikáció ismétlődő és leegyszerűsített epizódjai (Alexander 2009: 26), melyeket elsősorban szimbolikus jelentéstöbbletük különböztet meg más közösségi cselekvésektől. Minden olyan kommunikációs aktus rítusnak tekinthető, amelyben a forma a hangsúlyosabb, a kivitelezés lényeges az interakció érvényességében és sikerességében. A kommunikáció sok esetben elsődlegesen rituális funkciójú, és majdnem minden esetben tartalmaz rituális elemet. A kommunikációt rítusként felfogó elmélet foglalkozik a szerkezettel, a szabályozással, a szerepekkel, normákkal, orientációkkal, értékekkel, jelentésekkel, mindezt pedig a szimbólumhasználaton keresztül teszi. Azt kutatja, hogy a szimbolikus formák hogyan működnek, hogyan vesznek részt a jelentések, értékek létrehozásában (Andok 2017: 19). A rítusok fontos funkciója, hogy átláthatóvá, kezelhetővé, értelmezhetővé teszik az időt. Azáltal, hogy időről időre megismétlődnek, biztosítják egy-egy közösség működését, megerősítik, reprezentálják identitását, közös emlékezetet hoznak létre. A rítusok tehát mint sematikus, konvencionizált nyelvi és nem nyelvi cselekvések interakciók révén jönnek létre, kapcsolaterősítő aktusok, amelyek összetett módon befolyásolják a személyközi viszonyokat (Kádár 2013: 11–12, Kádár – Petykó 2016: 3).

A rítusok fontos jellemzője az ismétlődés, a cselekvések visszatérő jellege (Andok 2017: 103, Kádár 2013: 15, Neulinger 2013: 104), és meghatározza őket, hogy valamilyen többletjelentéssel bírnak az egyén, illetve a közösség számára, identitást kifejező és megerősítő funkciójuk van. A rituális kommunikációt tekintve két fő kategória különböztethető meg: egyfelől az olyan formális rítusok, szertartások, amelyeket különleges helyen és időben tartanak, és különleges figyelmet vonzanak (mint például a különböző versenyek, kampányok), másfelől az olyan formalizált hétköznapi tevékenységek (mint az üdvözlés, kézfogás), amelyek során számít, jelentése és jelentősége van annak, hogy miként hajtjuk végre őket (Andok 2017: 16). Tehát egy kávé melletti beszélgetés, egy családi születésnap éppúgy rítus, mint a munkahelyi értekezletek vagy nemzeti ünnepek. Az ezekhez kapcsolódó egyéni, illetve közösségi cselekvések mintázatai felismerhetők, megfigyelhetők, de leginkább akkor válnak reflektálttá, amikor a normáikat megsértik (Kádár 2013: 151).

Az attitűddeixis fogalma, szerepe a társas viszonyok alakításában

Az elemzés során vizsgált legfőbb nyelvi jelenség az attitűddeixis művelete, amely a kognitív pragmatika fogalomértelmezése szerint olyan nyelvi művelet, amely bevonja a résztvevők társas világát a diskurzus értelmezésébe, vagyis azokat a kontextuális ismereteket hozza működésbe, amelyek a beszédhelyzet személyközi viszonyainak a feldolgozásából származnak (Tátrai 2011: 127). Azok a nyelvi műveletek értelmezhetők tehát attitűddeixisként, amelyek utalnak a résztvevők szociális identitására, illetve a köztük lévő vagy valamelyikük és egy megjeleníteni kívánt személy, jelenség közötti viszonyra (Verschueren 1999: 20–21).

Az attitűddeixis legtipikusabb műveletei a magyarban a tegezés és a nemtegezés változatai, a nominális megszólítások, címek, rangok, tiszteleti kifejezések, illetve a köszönések és üdvözlések. Emellett a beszélő önmegjelenítésében, illetve a különböző szereplők megjelenítésében is szerepet kaphat a társas viszonyok minősége (Tátrai 2011: 135). A résztvevőket és szereplőket megjelenítő névmások, főnevek változatai, specifikussági szintjük, funkcióra, pozícióra, tisztségre utaló szerepük és összekapcsolásuk változatai is a társas kapcsolat sajátosságaival vannak összefüggésben.

Az attitűddeixis funkciója a nyilvános helyzetekben (pl. értekezlet, tárgyalás) többértű, műveleteinek szerepe nem pusztán viszonyjelölés, viszonyalakítás, hanem a viszonylat reprezentációja, illetve a formális rituális keretek megteremtése is (Domonkosi 2018a). Az attitűddeixis műveletei ebben az értelmezésben nem egyszerűen tükrözik vagy megjelenítik a társas kapcsolatok és kommunikációs helyzetek sokféleségét, hanem aktívan, dinamikusan járulnak hozzá azok alakításához.

Az elemzés anyaga és módszere

Az elemzésre kiválasztott anyag a Magyar Labdarúgó Szövetség 2020. évi közgyűlésének a Zoom.us eszközzel megrendezett, élőben is közvetített és visszanezhető online küldöttközgyűlése. A karanténidőszakban általánossá váló, a társas kapcsolatok egy részének teret adó videókonferenciákénál, online meetingekénél azért összetettebb a megvalósuló helyzet, mert egy egyébként is a médianyilvánosság előtt zajló, évről évre videófelvételen rögzített, sokszereplős, hivatalos és erősen szabályozott esemény kerül át az online térbe. A hétköznapi, oktatási, üzleti, tudományos online videós értekezleteknek a járványhelyzet kezdetén kialakuló gyakorlatai számos kommunikációs szempontot, elemzési lehetőséget kínálnak, azonban ezeknek az anyagoknak a felhasználása, elemzése nehézségekbe ütközhet személyiségi jogi, illetve üzleti okok miatt is. Az MLSZ online közgyűlése azonban az esemény közérdekű, nyilvános jellege miatt hozzáférhető, kutatásra alkalmas, teljes anyagot biztosít. Ráadásul a szereplőknek, megszólalóknak a gyűlés szempontjából lényeges társas szerepei pontosan azonosíthatók, így a társas viszonyok alakításának nyelvi stratégiái ezek függvényében értelmezhetők. Emellett mivel ismétlődő közösségi cselekvésről van szó, alkalom kínálkozik a korábbi, jelenléti formában megtartott közgyűlésekkel való összevetésre is.

A vizsgálat anyagát képező esemény mint kommunikációs helyzet rendkívül összetett, hiszen egyszerre jelennek meg benne a személyközi, illetve közéleti vagy társadalmi kommunikációs helyzetítípusok, a közvetlen és közvetett kommunikációs formák (Buda 1994: 151).

A 2020. április 21-én megrendezett online közgyűlés menetrendje megegyezett a hagyományos közgyűlésekével, néhány eltéréssel követte az előzetesen megszabott napirendi pontok sorát, és a technikai lehetőségeket kihasználva lehetőség nyílt felszólalásokra is (W1)². A

² (W1–7) formulával jelöljük az internetes forrásokat, amelyeknek listája az irodalomjegyzék után található.

közgyűlést mint a sportéletet meghatározó rendezvényt mindig alaposan előkészítik, ezt az alkalmat pedig fokozott előkészületek előzték meg az új, még nem bejáratott technikai lehetőségek alkalmazása miatt. A küldöttközgyűlésen fontos döntésekre, jogi következményekkel járó cselekményekre is sor került: elnököt, elnökséget és testületi tagokat választottak, valamint elfogadták az előző évi pénzügyi beszámolót. A résztvevők előre megkapták az iratanyagot, lehetőségük volt felkészülni a döntésekre (W2, W3, W4).

A küldöttközgyűlések hivatalos aktusainak rögzített videóanyagát az MLSZ minden évben közzéteszi a saját YouTube-csatornáján, az idei anyagból 1 óra 28 percnyi hivatalos anyag vált itt nyilvánossá (W5), azonban elemzésünkben nemcsak ezt, hanem a nem hivatalos, de az interneten elérhető 7 perccel hosszabb teljes anyagot felhasználtuk (W6), éppen a kommunikációs nehézségek, a karanténhelyzet online kihívásainak érzékeltetése érdekében.

Az online és a jelenléti közgyűlés sajátosságainak összevethetősége érdekében feldolgoztuk egy korábbi, a 2019-es küldöttközgyűlés nyelvi anyagát is (W7). A tanulmányban ennek részletes elemzése nem szerepel, azonban összehasonlítási alapként bemutatjuk egyes nyelvi sajátosságait.

A részletesen elemzett 2020-as küldöttgyűlésen 70 küldött, az MLSZ funkcionáriusai és a lebonyolítók vettek részt; a szereplők között kiemelt szerepben volt Csányi Sándor, a szövetség elnöke, aki a közgyűlés hivatalos részét meg is nyitotta, illetve Vági Márton, főtisztár, aki a gyűlés levezetője is volt egyben.

Az elemzés során a kommunikációs sajátosságok minden dimenzióját figyelembe vettük, a vizsgált nyelvi változók kiválasztása során pedig arra az előfeltevésre építettünk, hogy az attitűddeixis megjelenő típusainak és működésüknek a modellezése alkalmas a megvalósuló sajátos kommunikációs esemény jellemzőinek megragadására.

Az online közgyűlés teljes nyelvi anyagát szisztematikusan feldolgoztuk. Az elemzés során kódoltuk azokat a nyelvi elemeket, amelyek utalnak i) a beszédeseeményben részt vevők szociális identitására, ii) a résztvevők közötti viszonylatokra, és iii) a résztvevők és egyéb referensek közötti viszonylatokra, majd azonosítottuk ezek szerepét a társas helyzet alakításában. Az attitűddeixis eszközkészletéből az elemzésbe bevont nyelvi változó volt tehát a tegezés-nemtegezés lehetősége, a beszédpartnerek különböző névszói, névmási megszólításai, a személyemlítés változatai a köszönő, üdvözlő, köszöntésre szolgáló formák, a viszonyok alakításához hozzájáruló beszédaktusok, a kérések megvalósulási változatai. Az értelmezésekben emellett figyelembe vettük az attitűdjelölésnek a stílusban érvényesülő vonatkozásait is (Tátrai – Ballagó 2020).

Az attitűddeixis műveletének megvalósulásai egy nyilvános, online módon szerveződő, közvetített és visszánézhető esemény során különösen összetettek, működésük ugyanis kölcsönös kapcsolatban van a komplex szerepelvárásokkal és a tevékenység kommunikációs sajátosságaival is. Az elemzés kiindulópontja szerint az attitűddeixis különböző műveletei egyaránt részt vesznek a személyes viszonyok szervezésében, illetve a hivatalos protokolláris események nyelvi gyakorlatainak fenntartásában, így változataik feltárása segítheti a kommunikációs viszonyok dinamikájának értelmezését.

A közgyűlés szövegének, párbeszédeinek lejegyzését a társalgáselemzés különböző transzkripciók eljárásait (Boronkai 2009) figyelembe véve, de az elemzés céljához igazodóan, egyszerűsítve végeztük el. A párbeszéd szereplői esetén a megszólaló teljes nevét közöljük, a megnyilatkozások központozását a magyar helyesírás szabályaihoz igazítva jegyeztük le. A (.) jel szünettartást, a hosszú kötőjel – rövidebb hezitációs szünetet, az ö, öö jelölések rövidebb, illetve hosszabb hanggal kitöltött hezitálást, a kapcsos zárójel {} együtt beszélést jelez, a [...] jelzés pedig kihagyott szövegrészre utal.

Eredmények: online gyakorlatlanság és a nyilvánosság kiterjesztése

Az elemzett videókonferencia nyelvi műveleteinek kontextusfüggő értelmezéséből kirajzolódott a társas viszonyok szerveződésének néhány tipikus mintázata. A társas viszonyok nyelvi alakításának egyes jellemzőit öt főbb csomópontot kiemelve mutatjuk be: tárgyaljuk 1) az online videókonferenciák helyzetében való járatlanságból adódó, kommunikációs-szervező elemeket, 2) a nyilvános online térbe emelt személyes közlések jellemzőit és szerepeit, 3) a közgyűlés mint hivatalos esemény rituáléjának kidolgozásához hozzájáruló elemeket, 4) az online konferencia technikai rendjét kialakító elemeket, illetve 5) a jókívánságok, köszöntések rituáiban megjelenő, a járványhelyzetre utaló mozzanatok.

Az online tapasztalatok hiányának lenyomatai

A többszereplős videós online megbeszélések gyakorisága és alkalmazási területei a karanténhelyzet kialakulásával nagymértékben megnövekedtek. Az elemzett online közgyűlést számos előkészítő művelet előzte meg, a hivatalos, jogi érvényű aktusok érvényessége érdekében is. Ennek ellenére az esemény során számos olyan mozzanat volt megfigyelhető, amely egyrészt a technikai járatlanságra, másrészt az összetett kommunikációs helyzet figyelembevételének hiányára vezethető vissza. Az online tapasztalatok hiányát jelző megnyilatkozások elsősorban a közvetített anyag elején figyelhetők meg, ezeket az elemeket a szövetség a hivatalosan nyilvánosságra hozott felvétel elejéről levágta, nem tartoznak bele a hivatalosan rögzíteni kívánt anyagba, azaz a küldöttgyűlés nyilvánossá tett rituáléjába.

A teljes rögzített anyag kezdő pillanataiban már több mint 70 résztvevő van jelen az online térben, ennek ellenére csak 12 szereplő válik valamilyen módon láthatóvá vagy hallhatóvá a hivatalos megnyitást megelőző percekben. A gyűlésnek ebben a szakaszában természetesen nemcsak nyelvi elemek jelzik az adott helyzetben való járatlanságot, hanem a vizuális bejelentkezések véletlenszerűsége is, pl. több olyan résztvevő is van, akiknek csak a képe tér vissza időről időre (valószínűsíthetően a bekapcsolt mikrofon miatt), azonban nem kapcsolódnak be a társalgásba.

Feltehetőleg részben a technikai háttér kezelésében, illetve a videóértekezletek szokásrendjében is gyakorlatlanabb felhasználók azok, akik a közgyűlés nem hivatalos nyitányában színre lépnek. A felvételnek ebben a szakaszában a megnyilatkozások egy része a láthatóságra, hallhatóságra, annak szabályzására, illetve a csatorna fenntartására irányul. A nem hivatalos felvétel rögtön egy ilyen párbeszéddel indul, ahol egy résztvevő azonosítja magát, és visszajelzést is kér.³

(1)

Nagy Sándor: *Halló, jó napot, Nagy Sándor vagyok Csákvárról, hallanak?*

[képpel nem azonosítható beszélő] Hallunk, Sándor, {rendben.

Popovics György: *Igen}*

Nagy Sándor: *Oké, Köszönöm. (.) Kell valamit tennem? Vagy minden rendben van?*

Popovics György: *Halkítsd le a mikrofont a bal {alsó sarokban.*

Hehl Zoltán: *Igen, igen, igen}*

Nagy Sándor: *Igen, csináljuk.*

Az önazonosításhoz, bejelentkezéshez kapcsolódó nemtegező forma azért sajátos, mert a küldöttgyűlés résztvevői között mindvégig az általános tegeződés jellemző, egyedül a tech-

³ Az idézett szövegrészeket zárójelben álló számokkal jelöltük.

nikai felügyeletet ellátó, tehát nem szorosan a közösségbe tartozó dr. Gelei János Tamással használnak kölcsönösen nemtegező formákat. Az adott helyzetben így a (1) beköszönésében szereplő nemtegező igealak a beszélő bizonytalanságát is mutatja. A kapott válaszok azonban személyesek, keresztnévi megszólítást és tegező formát alkalmaznak.

A hosszabb rögzített anyag ezzel a párbeszéddel indul, nincs tervezett, a nyilvánosságnak szánt kerete, a felvétel kezdetének időpontja véletlenszerűnek tűnik, arról nincs információ, hogy a többi résztvevő hogyan jelentkezett be. Az MLSZ által végül hivatalosan közzétett anyag csak a küldöttgyűlés hivatalos megnyitásától indul, ezzel is jelezve, hogy az eseményből mit tart a szövetség megosztandónak a nagyközönséggel. Azonban az online kommunikáció egyik sajátossága éppen az, hogy ami egyszer nyilvánossá vált, az valamilyen módon elérhető és kutatható marad (Dessewffy – Láng 2015: 160), a közgyűlésnek ez a bevezető szakasza pedig eredményesen használható fel a hivatalos, nyilvános online események szervezésében a rendkívüli állapot miatt érvényesülő tapasztalatlanság sajátosságainak elemzéséhez.

Az újszerű kommunikációs helyzetbe való bekapcsolódás problematikusága reflektáltan is tetten érhető, például a következő, a közlési szándék nélkül képernyőre kerülő, a résztvevőkre utaló, a saját cselekvést valószínűleg egy külső beszédpartner számára kommentáló megnyilvánulásban:

(2)

Gács Pál: *Itt vannak megint az urak, leveszem a hangot.*

A technikai nehézségeket, járatlanságot jelzi az is, hogy több résztvevő esetében technikai segítők is látszanak, Süli János tárca nélküli miniszter bejelentkezése során például jelen van egy szereplő, aki közreműködik az eszközök beállításában, Szita Károly esetében pedig először az informatikusa jelentkezik be, amire az elnök humoros formában reflektál is.

A megnyitó előtti bevezető részekben a véletlenül, járatlanságból a közvetítésbe kerülő résztvevőkön kívül a vezető pozíciójú, illetve fontos társadalmi szerepeket betöltő tisztviselők szólalnak meg. Csányi Sándor beköszönése tervezett, az elnök megszólalása átalakítja a kommunikáció terét, hivatalosabbá teszi az eseményt. A köszönésére többen egyesével visszaköszönnek, majd az elnök újra hangsúlyosan üdvözlől mindenkit, és a létszámmellenőrzésre utal, mintegy elejét véve annak, hogy a 80 fő körüli online közösség minden tagja bekapcsolódjon a köszönés aktusába. Az elnök stratégikus viselkedése reakció a kialakulatlan online viselkedési szabályokra. Az alelnök becézett keresztnéven való említése pedig a jelenlévők közötti szolidáris kapcsolat mellett annak érzékeltetéséhez is hozzájárul, hogy a formális hivatalos procedúra még nem kezdődött meg.

(3)

Csányi Sándor: *Jó napot kívánok mindenkinek!*

Zelei János Tamás: *Jó napot kívánok, elnök úr!*

Süli János: *Jó napot kívánok!*

Dr. Róka Géza: *Jó napot!*

Csányi Sándor: *Jó napot kívánok! Mindenkit üdvözlök! (.) Majd ő Marcira járul, hogy a létszámot ellenőrizze, mert én most csak a képernyőkön tudok (.){számolni.*

[képpel nem azonosítható beszélő] Igen}

A közgyűlés bevezető, informális része párhuzamba állítható a személyes közgyűlési alkalmakról készített felvételeknek azzal a szakaszával, amelyben a hivatalos rész megkezdése előtt a terem zajai, köztük megszólítások, üdvözlések is hallhatók, illetve láthatók. A személyes esemény előtt azonban számos kommunikációs aktus folyik párhuzamosan a részt-

vevők között, amelyek közül egyik sem emelkedik ki, és a bevezető szakasz élesen elkülönül a hivatalos eseménytől, míg az online közvetítés során a bevezető rész képernyőre kerülő aktusai hangsúlyossá válnak, és mivel ugyanolyan technikai keretek között valósulnak meg, kevésbé különülnek el a közgyűlés hivatalos részeitől.

A közgyűlés hivatalos részében is szerepel néhány olyan mozzanat, amely az online konferencia alatti viselkedés és cselekvések normáira utal, részben a rítusok kialakulatlanságát is jelezve. A hivatalos szavazás megkezdése után, a közgyűlés online megvalósításának rítusairól zajló egyezkedés során (erről lásd alább Az online konferencia rituáléjának alakítása című alfejezetet) ugyanis Csányi Sándor a hivatalos aktust figyelemirányító funkciójú keresztnévi megszólítással félbeszakítva jelezte, hogy bár nem rendelkezik szavazati joggal, ő is szavazott. A párbeszéd megszólításában mutatkozó aszimmetria túlmutat a felek viszonyán, a keresztnévi jelzés az esemény szabályos rendjének megsértéséhez, míg a pozíciót hangsúlyozó vokatívusz a közgyűlés hivatalos megoldásaihoz kötődik.

(4)

Csányi Sándor: *Marci, én is szavaztam most, úgyhogy akkor húzzatok le!*

Vági Márton: *Köszönöm, elnök úr, hogy jelezted, ezt a gép regisztrálja, és a végleges jegyzőkönyv, amit majd az ügyészség számára beadunk, majd csak azokat a szavazatokat tartalmazza, amelyek jogosultak a szavazásra.*

Az elnöki évösszegző beszéd közben megfigyelhető egy olyan mozzanat, amelynek során az egyik résztvevőnek a kommunikációs helyzetnek nem megfelelő viselkedésére történik nyelvi reflexió. Mivel az elnök a közgyűlés leginkább protokolláris részének félbeszakításával figyelmezteti az egyik küldöttet, a figyelem kezdeményezése, a közlés címzettjének megjelenése a közösség hivatalos gyakorlatában tipikus, vezetéknév és társjelölő elemet is tartalmazó vokatívuszi formával történik.

(5)

Csányi Sándor: *[...] Garancsi úr! Ha egyszer leülnél, mert mozog az egész képernyő miattad, azt megköszönném! Jó? Tehát ilyen – Mindenki ül, és te mozgóképet öö – ööö – mutatsz magadról, úgyhogy ööö – próbáld meg fixálni a helyzetedet. Nem rossz a helyzeted, mert második vagy egyébként a bajnokságban. De nem ezért szóltam.*

A viselkedésbeli gyakorlatlanságra való figyelmeztetésben (5) a hivatalos eljárás szokásos nyelvi gyakorlatához igazodó megszólító forma szerepel, miközben a közgyűlés hivatalos része előtt ugyanennek a két szereplőnek a viszonyában becézett keresztnévi megszólítás (Pista) is elhangzott.

Személyes rítusok a nyilvános térben

A küldöttközgyűlés hivatalos részét megelőzően a hivatalos anyagból kivágott informális nyitányba a hétköznapi kommunikáció kötetlen rítusai vonódnak be, a csevegés és ugratás olyan mozzanatai, amelyek a személyes viszonyok alakításához tartozó interakciós rítusoknak számítanak. A hivatalos kezdés előtt ezek szerepe többértű, egyrészt a csend elkerüléséhez, az ún. fatikus maxima (Leech 1983: 142) érvényesüléséhez járulnak hozzá, másrészt a karatén-helyzetnek a személyes találkozások nélkülöző időszakában valamiképpen a személyes találkozások rítusait pótolják, közelséget teremtenek a társas távolságtartásban.

A személyes és a hivatalos közlésmód párhuzamossága, a viszonylatok megjelenítésének kettőssége korábbi elemzéseink szerint is jellemző a hivatalos sporteseményekre (Domonkosi – H. Tomesz 2020a, 2020b). Ez a sajátosság az MLSZ megvizsgált jelenléti küldöttközgyűlésén is érvényesült, elsősorban az elnöknek, Csányi Sándornak a szereplőket bi-

zalmas, keresztnévi, illetve hivatalos módon egyaránt megemlítő megszólalásaiban, az online közgyűlés nyitó részében azonban jóval kidolgozottabban, hosszabban jelentek meg a személyes társalgások. A hosszabb informális párbeszéd, a személyes kapcsolatépítés valószínűsíthetően a jelenléti közgyűléseknek is meghatározó részét jelentik, azonban élésebben, egyértelműbben különülnek el az esemény hivatalos részeitől, így a felvételek anyagában nem szerepelnek.

Az elemzett online közgyűlésen a személyes csevegések mindegyike – pozíciójából adódóan – a szövetség elnökéhez, Csányi Sándorhoz kötődik, a legtöbbet ő is kezdeményezi. Ezek a párbeszéd, a személyes társalgás műveleteit emelik be az online nyilvános térbe, alakításukban több ponton érzékelhető az on-stage jelleg tudatossága (Goffmann 2000), azaz a személyes viszonyok színre viteleként értelmezhetők.

(6)

Csányi Sándor: *Püspök úr, valami ígéretet nem tud tenni nekünk itt az év hátralévő részére? Nincs valami jobb információja? A mikrofont kapcsold be!*

(.)

Csányi Sándor: *A képernyőd bal oldalán (.) van egy mikrofonjel.*

Kiss-Rigó László: *Kezds május közepén!*

(.)

Csányi Sándor: *Bárcsak igazad lenne (.) majd a beszédben elmondom, amit akkor figyelmeztetést, a lebonyolítást illetően.*

A fatikus funkciójú társalgásnak a szeged-csanádi püspökkel, a Grosics Akadémia alapítójával kezdeményezett párbeszédben (6) a kapcsolatokat, viszonyokat reprezentáló, a közösség számára bemutató szerepe is van. A nyilvánosság és a személyesség közötti oszcillációt mutatja az a kettősség, hogy a formális megszólítással és 3. személyű, nemtegező kérdésfeltevés révén kezdeményezett párbeszéd során a mikrofon bekapcsolásának technikai utasítása közvetlen felszólításként, utasításként, tegező közlésként valósul meg.

A közgyűlés nem hivatalos bevezető részében az elnök több, hasonló jellegű párbeszédet is kezdeményez. Egy esetben nem ő a személyes csevegés elindítója, hanem Garancsi István, a székesfehérvári MOL Fehérvár FC labdarúgóklub tulajdonosa és elnöke. Ebben a párbeszédben – bár nem a nyelvi cselekvésekre, hanem az öltözködésre vonatkozóan – egyezkedés is történik az online közgyűlés szokásrendjét illetően (erről lásd alább Az online konferencia rituáléjának alakítása című alfejezetet), Garancsi István túlzottan is személyes, közös élményekhez kötődő megnyilatkozásaiból úgy tűnik, mintha kevésbé mérné fel a személyességnek és a nyilvánosságnak az adott online térben működő határvonalát. Ez a kifejezetten bizalmas hangnem a tematika mellett tetten érhető a megszólítás és a személyemlítés műveleteiben, a becézett keresztnévi formák alkalmazásában is.

(7)

Garancsi István: *Szia, Sándor!*

Csányi Sándor: *Szia, Pista!*

Garancsi István: *De elegáns vagy!*

Csányi Sándor: *Hát nem vetted észre, hogy közgyűlés van, küldöttközgyűlés?*

Garancsi István: *De.*

Csányi Sándor: *Hát akkor remélem, te is úgy öltöztél, hol a nyakkendő?*

Garancsi István: *Nekem itt póló van rajtam, a legkedvesebb pólóm.*

Csányi Sándor: *Igen? Na, hát az is megtiszteltetés nekünk. Egyáltalán, hogy részt veszél.*

Garancsi István: *De majd mindjárt felveszem azt a pólót, amit ajándékba szereztem, ami egyszer nagyon megtetszett, még tavaly (.) itt van, a {Karcsi megvette Londonban.*

Csányi Sándor: *És, csak nem adtad még ide}*

A közgyűlés hivatalosnak szánt részére a személyes megnyilvánulások alkalmazása nem jellemző, Csányi Sándor beszámolójában azonban az ismertséget, a közelséget jelző funkciója van a vendégként részt vevő UEFA-tisztviselő keresztnéven való említésének.

(8)

Csányi Sándor: *[...] Sportdiplomácia terén, ahogy a Jozef is mondta az UEFA-tól, valóban több jelentős esemény is történt [...]*

A küldöttközgyűlés mint hivatalos esemény rituáléjának kidolgozása

A közgyűlés hagyományosan előre meghatározott rendben, előírások szerint, megszabott kezdéssel és befejezéssel zajló ceremóniális, tehát formális cselekvésekből felépülő hivatalos esemény. A megnyitó rítus a résztvevők köszöntését, a kiemelt szereplők bemutatását, valamint a szabályok tisztázását tartalmazza, a lezárás pedig a cselekvések rögzítését, valamint az elköszönést.

Az elhangzott beszámolókat, meghozott döntéseket, valamint az esemény szabályozott rendjét is jegyzőkönyvben rögzítik, legitimizálva ezzel a közösség cselekvéseit, illetve a cselekvéseket meghatározó szabályokat. Az esemény résztvevői (a közgyűlés levezető elnöke, jegyzőkönyvvezető, szövetségi elnök, bizottsági vezetők, küldöttek, a média munkatársai) rögzített szerepek szerint cselekednek. A „ceremóniamester” a közgyűlés levezető elnöke, akinek a feladata a résztvevők cselekvéseinek összehangolása, a szabályok ismertetése, betartásának felügyelete. Személyéről, valamint a lebonyolítás formális rendjének felügyelőiről (jegyzőkönyvvezető, hitelesítő) szintén az esemény elején, rituálisan döntenek a résztvevők. Az online térben az események rendje a korábbi felvételek tanúsága szerint megegyezik a hagyományos közgyűlés megszokott rendjével, a szerepek köre azonban bővül, hiszen az online közgyűlés digitális jártasságot, technikai segédletet is kíván, lebonyolítása nagyobb technikai előkészítést és felügyeletet igényel.

A hagyományos szokásrendhez igazodik az online közgyűlés abban a tekintetben, hogy az esemény formális megnyitását az MLSZ elnöke, Csányi Sándor végzi. Az online szervezésből adódóan a szót a technikai szervezőtől kapja meg (erről lásd alább Az online konferencia rituáléjának alakítása című alfejezetet), a megnyitója formális, minden résztvevőt felsoroló, halmozott megszólítással indul.

(9)

Dr. Zelei János Tamás: *Elnök úr, elvégeztük a létszámellenőrzést, {és mindent rendben találtunk, hetven küldöttünk van jelen pillanatban a hetvenöt küldöttből bent, és elkezdhetjük a küldöttközgyűlést!*

Csányi Sándor: *Igen}*

(.)

Csányi Sándor: *Köszönöm szépen, tisztelettel köszöntök mindenkit, a küldöttközgyűlés tagjait, küldötteket természetesen, a média képviselőit. Hölgyeim és uraim, kedves vendégeink, akkor elkezdjük rendhagyó közgyűlésünket, ami a 2019-es évet zárja le. [...]*

Az elnöki beszéd hosszabb bevezető része, amely indokolja a közgyűlés online megszervezésének szükségességét, a kialakult helyzethez való alkalmazkodás, a kommunikációs helyzetre való reflektálás, egyúttal azonban eltérés is a korábbi normától.

A közgyűlés igen formális eleme, az UEFA-küldött Jozef Kliment köszöntője, amely előre megírt angol szöveg, részenkénti magyar fordítással követve. A köszöntő formális és hivatalos jellegét az ismétlődő önöző formák („Önök szövetsége”, „Önök küldöttgyűlése”) is erősítik, és szintén hivatalos, részletező megszólításokkal indul, többes szám első személyvel jelezve, hogy az üdvözlés, a köszöntés aktusa a nemzetközi szövetség képviselőjében történik.

(10)

Jozef Kliment: *Kedves Elnök Úr, kedves vezetőségi tagok, küldöttek és vendégek, kedves barátaim, szeretettel üdvözlünk mindenkit Nyomból, az UEFA központjából [...].*

A további megszólalások többsége is a résztvevőket részletező köszöntéssel indul, a formális, hivatalos jellegét erősítve. Hivatalos megszólítással egészülhet ki emellett a beszélőváltás műveletére való reflektálás is.

(11)

Kancz Csaba: *Köszönöm szépen a szót, főtitkár úr! Tisztelt elnök úr, alelnök úr, főtitkár úr, tisztelt elnökség, tisztelt küldöttközgyűlés!*

A hagyományos küldöttgyűlés menetrendjét abban a tekintetben is követi az esemény, hogy az online térben is megválasztják a formális rend felügyelőit, hitelesítőit, ennek lebonyolítására – szintén a korábbi gyakorlatnak megfelelően – az MLSZ elnöke kéri fel a főtitkárt.

(12)

[...] Szeretném átadni a szót a főtitkár úrnak, az alapszabályok értelmében erre lehetőség van, az ülés vezetését ő folytatná. Márton, parancsolj!

Ezeknek a rituális elemeknek a segítségével határozzák meg a résztvevők önmagukat, hozzák létre és tartják fenn identitásukat, alakítják ki társas viszonyaikban és cselekedeteikben a határokat (Andok 2017: 18).

A küldöttgyűlés hivatalos része az attitűddeixis műveleteit tekintve – összhangban a 2019-es közgyűlés adataival – azt az általános gyakorlatot mutatja, hogy a résztvevők mindegyike tegeződik, viszont az említések és a megszólítások egy része is hivatalos jellegű, a megemléített szereplők esetében az *úr* társjelölő elem következetesen szerepel. Jól példázza ezt a közösségben normatívnak tűnő gyakorlatot az mozzanat, hogy Csányi Sándor, aki a gyűlés során *Mártonként*, sőt *Marciként* is megszólítja a főtitkárt, a hivatalos köszöntőjében *Vági Márton úrként* hivatkozik rá.

(13)

Csányi Sándor: *De ennél is még fontosabb, hogy több embert tudunk a FIFA és az UEFA különböző testületeibe delegálni, így például hogy csak a Vági Márton urat említsem, aki a FIFA egyik legfontosabb bizottságának, ahol én korábban tag voltam, a Pénzügyi Bizottságnak a tagja lett.*

Ez a személyemléítési mód a hivatalos aktusok során következetes, a formális, hivatalos alkalom létrehozása egyik bevett eszközének tűnik, amely a közösség kommunikációs rendjét mutatja, és az online formába is hatékonyan emelkedik át, mivel alkalmas a hivatalos esemény szereplőinek pontos azonosítására.

(14)

Vági Márton: *Sorrendben: Czékmán Lajos úr, Deme Géza úr, egy pillanat türelmet kérek, dr. Olt Mátyás úr, dr. Papp Tibor úr, Jancsurák Zoltán és Varga Balázs urakra lehet szavazni, kérem, tegyék meg, itt is hosszabbított szavazási időt adunk.*

Az *úr* társjelölő alkalmazása azért is sajátos a társas viszonyok alakításában, mert nők alig vesznek részt, és kis számban is említődnek meg a közgyűlésen, az alkalmazott megoldások pedig érzékeltetik a nők hivatalos megszólításának problematikusságát (Domonkosi 2018b). Az *úr* megfelelőjeként a nők említésében egyszer a *hölgy* megnevezés szerepel. Ezt a megoldást valószínűsíthetően az analógia kényszere idézi elő, mert egyébként ennek az elemnek a teljes személynév melletti alkalmazása nem számít megszokottnak.

(15)

Vági Márton: *A javaslatunk szerint az MLSZ küldöttközgyűlés jegyzőkönyv-vezetőjének Ács Istvánnét és Sinkáné Johai Mónika hölgyeket választotta meg.*

Az egyik szavazás során pedig, amelyben egy női jelölt is van, a jelöltek bemutatásában összefoglalóan az *urak* társjelölő elem szerepel (15), míg az eredmények egyenként történő bemutatása során minden férfi jelölt nevét kiegészíti az *úr* forma, míg a nő jelölt pusztán teljes néven kerül a felsorolás elejére.

(16)

Vági Márton: *Elnökségi tagra vonatkozóan nyolc jelöltre, név szerint: Balogh Gabriella, Bánki Erik, Berzi Sándor, Dankó Béla, dr. Anthony Radev, dr. Török Gábor, Garancsi István, és Nyilasi Tibor urakra érkezett megfelelő számú jelölés.*

A nők megnevezésének problematikussága általában is jellemző a magyar beszélőközösség megszólítási gyakorlataira, az elemzett közgyűlésen tapasztalt megoldások azonban valószínűsíthetően azzal is összefüggésben lehetnek, hogy a labdarúgás és a hozzá kapcsolódó hivatalos szerepkörök is elsődlegesen férfiakhoz kötődnek.

A viszonyok nyelvi alakítását a hivatalos aktusok folyamán mindvégig meghatározza, hogy a pozíciók érvényesülnek a személyemlítésben, az esetlegesen, néhány esetben előforduló keresztnévi megszólítás tipikusan – a hivatalos szerep jelzését kiegészítve – a szóátadás műveletét jelzi (12, 17).

(17)

Vági Márton: *Ezt követően módomban van arra, hogy felkérjem Kanz Csaba urat, a mandátumvizsgáló bizottság elnökét. Csaba, átadom a mikrofont.*

A hivatalos aktusok megvalósításában meghatározó, hogy nem egyszerűen végrehajtják őket, hanem explicit módon, a performatív igék hangsúlyossága révén mintegy jegyzőkönyvszerűen is megjelenítik. Az explicit performatívumok kiemelt szerepe révén egy sajátos metanarratíva jön létre, amely megszokottnak számít a tárgyalások, hivatalos események gyakorlatában, a beszédesemény hagyományos megvalósulásának részét jelenti (Austin 1990: 76). A performatív igék révén szerveződő beszédmód kialakulásában szerepe lehet annak is, hogy valójában a performativitás révén hivatalossá váló mozzanatokat a résztvevők mintegy már a jegyzőkönyv számára előkészítve keretezik. Ezeknek az adatoknak az alapján a jelenléti közgyűlésekre is jellemző sajátosságok, azaz a szerepek és szereplők azonosítása, a történetek pontos rögzítése révén alkalmassá teszi a közgyűlés rituáléját arra, hogy az online térben is érvényesen működjön. A reflektált jelleg teszi hivatalosan megtörtéنتté az eseményt, és ettől válik rítussá, ez teszi szimbolikussá a cselekvést, a rítus nyelvi leképeződésekként értelmezhető. A levezető elnök tulajdonképpen nemcsak elvégzi a beszédcselekvéseket, hanem tudósít is róluk.

(18)

- a. **Vági Márton:** *Kérdezem a tisztelt megjelenteket, hogy kíván-e valaki a szavazás előtt hozzászólni.*
- b. **Vági Márton:** *Megállapítom, hogy az eredmény alapján 2% tartózkodás mellett, 98%-a a szavazóknak támogatja Kecskés úr újabb 5 évre való felügyelő*

bizottsági elnökké való kinevezését, amelyhez az FB elnökének gratulálunk Kecskés úrnak és az ő esetében is kötelességem megköszönni azt a segítő munkát, amit az elmúlt években az MLSZ érdekében kifejtett.

A hivatalos cselekmények, szereplők explicit és direkt megjelenítése alapvető mozzanatként járul hozzá a hivatalos rituálé szerveződéséhez (Hámori 2009), és ez az a nyelvi sajátosság, amely a személyemlétek hivatalos jellegű műveleteivel kiegészülve lehetővé teszi, hogy az online térben is a hagyományos eseményhez hasonlóan zajlódjék le az esemény.

Az online konferencia rituáléjának alakítása

Az összejövetel, a közgyűlés napirendje és a szükséges szavazások lebonyolításában több olyan mozzanat érvényesül, amely a számítógép által közvetített, illetve az online jellegből adódik, kiegészítve a hivatalos rítusoknak a hagyományosokhoz hasonló megvalósulását. Ezek a tényezők tulajdonképpen a közgyűlés kivitelezésének technikai rítusait jelentik, amelyek révén a közös, szabályozott cselekvés megvalósul. Az esemény nyelvi szerveződésében ezek a műveletek azáltal kapnak szerepet, hogy a szükséges technikai cselekvésekre nagyon részletezett, kifejtett, pontosított reflexió történik. A technikai rituálé egyik azonosítható felölőse, azaz a host, a vizsgált esemény esetében dr. Zelei János Tamás, az MLSZ adminisztrációs vezetője.

A technikai háttér biztosítása, a résztvevők azonosítása az a tényező, amely a gyűlés nem hivatalos része előtti bevezetést indokolja, ezzel párhuzamosan lehetővé téve a személyes társalgások megvalósulását. Dr. Zelei János Tamás nyelvi viselkedése a szerepéből adódóan kifejezetten formális, a hivatalos kereteket erősíti. Az elnök a bejelentkezésekor hivatalos jellegű vokatívussal kiegészítve köszönti, majd a következő hozzáfordulását megelőzően ezt meg is ismétli.

(19)

Dr. Zelei János Tamás: *Jó napot kívánok, elnök úr, épp most ellenőrizzük a jelenlévők létszámát, mihelyst megvan, ezt jelezzük Önnek, és kezdhethetjük is a küldöttközgyűlést.*

A hivatalos jelleg ellenére az egymást ismerő közegben az általános tegeződés érvényesül, a hivatalos, technikai szervező szerepe pedig nyelvileg azáltal is elkülönül, hogy az elnök és közöttük kölcsönös nemtegezés érvényesül. A felvétel nyitó részében Csányi Sándor kérdésére részletesen kifejti az online eseményre való beléptetés technikai részleteit is.

A közgyűlés technikai rendjére való nyelvi reflexió kiegészíti azokat az előző alfejezetben ismertetett műveleteket, amelyek révén a hivatalos aktus megvalósul. A nyelvi szerveződést tekintve ezek a műveletek úgy járulnak hozzá a közgyűlés rendjének az online helyzethez való igazításához, hogy a résztvevőkhöz forduló, egyértelmű, konkrét utasításokat, közvetlen direktívumokat tartalmaznak. A szabályok, az eljárásrend rögzítésének nyelvi műveletei, hasonlóan a teljes hivatalos műveletsor közvetítéséhez elsődlegesen a levezető elnökhöz, Vági Mártonhoz kapcsolódnak.

(20)

Vági Márton: *Fogom kérni akkor a programnak a hostját, hogy indítson el egy szavazást. És kérem, hogy mindenki válasszon egy igen, vagy nem, egy tartózkodom gombot, majd azt követően, ha megnyomja a szavazásnak a submit feliratát a szavazólap alján, azzal el is küldi a szavazatát. Kérem, hogy ezt tegyétek meg akkor, legyetek szívesek.*

(.)

Jó, köszönöm, láthatóan akkor a közgyűlés elfogadta a levezető elnök személyére tett javaslatot, akkor a továbbiakban vezetném a közgyűlést.

A technikai háttérrel kapcsolatos utasítások egy része direkt, második személyű, tegező formájú utasítás. Az emellett szintén gyakran szereplő többes szám első személyű formák a megjelenített közös cselekvések révén a közös normák, közös gyakorlatok kialakításához járulnak hozzá.

(21)

A sok lehetőséget, amit nyújt ez az informatikai háttér, azt most ne próbálgassuk, és ne használjuk túlzott mértékben. Tehát amit használjunk, az alapvetően két gomb legyen: az egyik a mikrofon be- és kikapcsolása, ami a képernyő alján, a legtöbbünknek a képernyő alján egy ikonsorozatnak bal szélén szerepel, ami ha rákattintotok, akkor vagy bekapcsolja a mikrofonotokat, vagy kikapcsolja értelemszerűen. Az a kérésünk, hogy az összes résztvevő tekintetében végig legyen kikapcsolt állapotban ez a mikrofon, kivéve azt, amikor azt illető szólni kíván, és én erre én megadom a szót.

A levezető elnöknek technikai segítséget nyújtók személye a háttérben marad, vagy 3. személyben, semleges kiindulóponttal (20), vagy pedig többes szám 2. személyben, a valójában cselekvő személy említését, megszólítását megkerülve (22) történik.

(22)

Vági Márton: Kérem, hogy indítsuk e a szavazást 20 másodpercig.

A járványhelyzet megjelenése a köszöntések, üdvözlések, jókívánságok rítusaiban

A videókonferencia egészében természetesen többször is témává válik a járványügyi helyzet, kifejtetten is szó esik a probléma által előidézett kommunikációs helyzetről. A társas viszonyok alakítása szempontjából azonban azok az elemek a meghatározóak, amelyeknél nem pusztán témaként, hanem az üdvözlési formákba, a jókívánságok rituális elemeibe épülve érvényesül (Domonkosi – Ludányi 2020). Csányi Sándor az elnöki értékelő lezárásában szlogenyszerű kívánságot alkalmaz.

(23)

Csányi Sándor: Mindenkinek jó egészséget kívánok, mindenki vigyázzon magára, játékosaira, csapatokra és hát bízom benne, hogy ez csak egy, ha nem is rövid, de nem túl hosszú epizód a magyar labdarúgás történetében, ami most történik.

Az egészségre utaló jókívánság jelenik meg Lelkes Tamásnak, az MLSZ könyvvizsgálójának beköszönésében is.

(24)

Vági Márton: Lelkes úrnak adnám meg a szót.

Lelkes Tamás: Köszönöm szépen! Én is üdvözlök mindenkit, és jó egészséget kívánok! [...]

Jozef Kliment, az UEFA képviselője beszéde elején a kialakult helyzetre reflektál, a végén pedig a jókívánságait fogalmazza meg.

(25)

a. Jozef Kliment: Szeretettel üdvözlünk mindenkit Nyonból, az UEFA központjából ezen a szokatlan módon. Rendkívüli időket élünk a koronavírus okán, és ez a helyzet rákényszerít minket a rendkívüli megoldásokra.

b. Jozef Kliment: Kívánok Önöknek nagyon hatékony közgyűlést, és mindannyiuk számára jó egészséget, lelkesedést és pozitív energiát a magyar futball érdekében végzett munkájukhoz!

A szövetség elnöke, az egész közgyűlés lezárásának részeként a búcsúzás aktusában szintén alkalmaz az egészségre utaló formulát, az adott szituációra, a mérkőzések megrendezésének lehetőségére való utalással kiegészítve.

(26)

Csányi Sándor: Bizom benne, hogy úgy alakul, hogy tudunk úgy dönteni, hogy újra a pályán találkozunk és nem a képernyők előtt. Köszönöm szépen a bizalmat még egyszer, és hát jó munkát, jó egészséget kívánok mindenkinek!

A közös járványügyi tapasztalatokhoz kapcsolódó jókívánások, az egészségre való utalás jelenléte mutatja azt a rugalmasságot, amellyel az üdvözlés rítusai a társas helyzetek sajátosságaihoz igazodnak.

Összegzés

A karanténhelyzet alatt kialakuló új kommunikációs szokásrendben a videóhívással kísért, többszereplős események különös jelentőségre tettek szert, ezek lettek ugyanis hivatottak pótolni a személyes találkozókat a baráti, családi rendezvényektől kezdve a tanórákon és a tudományos rendezvényeken keresztül az üzleti tárgyalásokig. A tanulmányban elemzett esemény során összerosódnak a különböző kommunikációs helyzetek, formák és szerepek közötti, korábban jól körülhatárolható jellemzők, ugyanis módosul az egyes kommunikációs helyzeteket meghatározó térbeli és időbeli feltételrendszer. A formális, a protokoll által megkívánt szigorúbb viselkedési szabályok szerint szerveződő keretet metszi az egymást különböző mértékben ismerő résztvevők informális viselkedési szokásrendje. Az újfajta kommunikációs helyzet újfajta – elsősorban a digitális kommunikáció működésére, technikai hátterére vonatkozó – jártasságokat is kíván. Az átalakuló sajátosságok mellett azonban a közgyűlés rituáléjának nyelvi szerveződése, az explicit beszédaktusok és a hivatalos személyjelölések révén alkalmas arra, hogy a társas esemény az online térben is a hagyományoshoz hasonló módon valósuljon meg.

Az elemzés tanúsága szerint az attitűddeixis változatainak feltérképezése alkalmas arra, hogy a különböző kommunikációs helyzetek dinamikáját modellezzük. A vizsgált eseményen részt vevők közösségében az általános, szolidáris tegezés jellemző, a nemtegező formák csak a kifejezetten hivatalos helyzeteket jelzik. Emellett a formális, protokolláris alkalom jelöléseként a pozícióra utaló nominális formák, illetve az *úr* társjelölő elemmel kiegészülő névelem használatának átfogó szokása érvényesül. A bizalmasabb, keresztnévi formák megjelenése egyrészt a személyes viszonyok színre vitelével, másrészt az online társalgásszervezés erőteljesebb reflektáltságával (pl. a szóátadás művelete) magyarázható.

A karanténidőszak online megrendezett eseményének vizsgálata tanulságos lehet abban a tekintetben is, hogy melyek azok a tényezők, amelyek az újonnan kialakult gyakorlatokból a járvány utáni helyzetre is átmenthetők. Esettanulmányunk eredményei ebben a tekintetben azt mutatják, hogy a fatikus szerepű, személyes, kapcsolatépítő kommunikációt tekintve az online tér nagymértékben eltér a hagyományos lehetőségektől, a hivatalos, formálisan, ceremóniálisan rögzített aktusok, pl. nagy létszámú szavazások kivitelezése ennek ellenére – részben a nyelvi tevékenység formalizált jellege miatt – eredményes lehet az online kapcsolattartási eszközök alkalmazása révén is.

IRODALOM

- Alexander, John C. (2009) A társadalmi performansz kulturális pragmatikája: ritualitás és racionalitás között (fordította: Gagyi Ágnes). In: Horváth Kata – Deme János (2009 szerk.) *Társadalmi performansz*. (Színház és pedagógia: Elméleti és módszertani füzetek) Budapest, Káva Kulturális Műhely anBlokK Egyesület. 26–69.
- Andok Mónika (2016) *Digitális média és mindennapi élet*. Budapest, L'Harmattan Kiadó.
- Andok Mónika (2017) *A kommunikáció rituális elmélete*. Budapest, Gondolat Kiadó.
- Austin, John L. (1990) *Tetten ért szavak*. (Fordította: Pléh Csaba) Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Balázs László (2010) A szerepvisselkedés szociálpszichológiai háttere. In: H. Varga Gyula (2010 szerk.) *A kommunikációoktatás kontextusai*, Budapest, Hungarovox Kiadó. 44–54.
- Borgulya Ágnes (2007) Üzleti kommunikáció előszóiban. In: Borgulya Ágnes – Somogyvári Márta (2007) *Kommunikáció az üzleti világban*. Budapest, Akadémiai Kiadó. 168–193.
- Boronkai Dóra (2009) *Bevezetés a társalgáselemzésbe*. Budapest, Ad Librum.
- Bös, Birte – Kleinke, Sonja (2017) Publicness and privateness. In: Bublitz, Wolfram – Hoffman, Christian (2017 eds.) *Pragmatics of Social Media. Handbooks of Pragmatics 11*. Berlin, Boston: Gruyter Mouton. 83–121. <https://doi.org/10.1515/9783110431070-004>
- Buda Béla (1994) *A közvetlen emberi kommunikáció szabályszerűségei*. Budapest, Animula Kiadó.
- Dessewffy Tibor – Láng László (2015) Big Data és a társadalomtudományok véletlen találkozásai a műtőasztalon. *Replika*, 92–93. 157–170.
- Domonkosi Ágnes (2018a) Nyilvánosság és attitűddeixis a közösségi oldalak diskurzusaiban. *Alkalmazott Nyelvészeti Közlemények*, 13/2. 63–75.
- Domonkosi Ágnes (2018b) A megszólítások és a nemi szerepek konstruálása *Performa 7*. http://performativitas.hu/a_megszolitasok_es_a_nemi_szerepek_konstrualasa [Letöltve: 2020. 06. 10.]
- Domonkosi Ágnes – H. Tomesz Tímea (2020a) Protokoll vs. személyes jelenlét, ünnepélyesség vs. bizalmasság. A társas deixis műveletei egy sportolói díjátadó ünnepségen. In: H. Varga Gyula (2020 szerk.) *Személyközi és médiakommunikációs tudatosság az iskolában*. Budapest, Hungarovox Kiadó. 181–194. <https://doi.org/10.19090/hk.2020.3.31-47>
- Domonkosi Ágnes – H. Tomesz Tímea (2020b) Az attitűddeixis műveletei közvetített médiaesemények társas viszonyainak alakításában. *Hungarológiai Közlemények*, 21/3. 31–47.
- Domonkosi Ágnes – Ludányi Zsófia (2020) Társas távolságtartás és nyelvi közeledés. E-mailezési gyakorlatok a koronavírus idején. In: Kovács László (2020 szerk.) *Globális kihívás – lokális válaszok: A koronavírus (Covid19) gazdasági és társadalmi összefüggései és hatásai*. Szombathely, Savaria University Press. 241–260.
- Goffmann, Erving (2000) *Az én bemutatása a mindennapi életben*. Budapest, Pólya.
- Hámori Ágnes (2009) *A figyelem és a beszédaktusok összefüggései a társalgásban*. Doktori disszertáció. Budapest, ELTE BTK.
- Hymes, Dell (1974) *Foundations of Sociolinguistics: An Ethnographic Approach*. Philadelphia, University Press.

- Leech, Geoffrey N. (1983) *Principles of Pragmatics*. London, Longman.
- Kádár Zoltán Dániel (2013) *Relational Rituals and Communication*. Basingstoke, Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1057/9780230393059>
- Kádár Zoltán Dániel – Petykó Márton (2016) A bekiabálás vizsgálata mimetikus és személyközi nézőpontból. *Argumentum*, 12. 1–31.
- Sebestyén Eszter – Gayer Zoltán (2016) Az ó- és új nyilvánosság, mint önmagába térő ösvény. *Médiakutató*, 17/3–4. 139–153.
- Pólya Tamás (2011) A számítógépes kommunikáció mediális sajátosságairól. Hoznak-e újat a (digitális) új médiumok a személyközi kommunikációban? In: Martin József – Széchenyi Ágnes (2011 szerk.) *Klió és a médiagalaxis. Tanulmányok a 70 éves Buzinkay Géza tiszteletére*. Budapest, Corvina Kiadó. 247–271.
- Szűts Zoltán (2018) *Online. Az internetes kommunikáció és média története, elmélete és jelenségei*. Budapest, Wolters Kluwer Kiadó.
- Tátrai Szilárd (2011) *Bevezetés a pragmatikába. Funkcionális kognitív megközelítés*. Budapest, Tinta Könyvkiadó.
- Tátrai Szilárd – Ballagó Júlia (2020) A stílustulajdonítás szociokulturális szituáltsága. Funkcionális kognitív pragmatikai megközelítés. *Magyar Nyelvőr*, 144: 1. 1–41. <https://doi.org/10.38143/Nyr.2020.1.1>
- Verschueren, Jef (1999) *Understanding pragmatics*. London: Edward Arnold, New York, Oxford University Press.

Internetes források

- W1 – <https://szovetseg.mlsz.hu/hir/tajekoztato-a-kuldottkozgyulesrol> [Letöltve: 2020. 06. 10.]
- W2 – <https://haon.hu/sport/helyi-sport/foprobaval-keszultek-az-mlsz-online-kozgyulesere-985170/> [Letöltve: 2020. 06. 10.]
- W3 – <https://szovetseg.mlsz.hu/hir/kozgyulesre-keszul-az-mlsz> [Letöltve: 2020. 06. 10.]
- W4 – <https://szovetseg.mlsz.hu/hir/kituzte-a-jovo-evi-kozgyules-idopontjat-az-elnokseg> [Letöltve: 2020. 06. 10.]
- W5 – <https://www.youtube.com/watch?v=9ddAsYYiHuU> [Letöltve: 2020. 06. 10.]
- W6 – http://index.indavideo.hu/video/Az_MLSZ_2020_evi_rendes_kuldottkozgyulese [Letöltve: 2020. 06. 10.]
- W7 – <https://szovetseg.mlsz.hu/hir/eloben-az-mlsz-eves-kozgyulese> [Letöltve: 2020. 12. 10.]